

Háromszáz esztendő

A bihari alispán fia, aki ha katonának nevelték volna, a harmincéves háboru legnagyobb hadvezérei közé kerül, mert lelke csupa láng és harc volt, Pázmány Péter biboros a papi reverendában is végigharcolt egy hosszú életet. Megmaradt-e belőle valami itt a földön avagy elfeledett por és hamu lett belőle? Megmaradt óriási szellemének minden porcikája, nagyszerű népi ősmagyarsággal irt Prédikációi fenntartották a magyar nyelv kincseit, törőlmetszett mondásait, Őt szép levele magasfeszültségű árammal telt tüzes vitáirat a katolicizmus mellett, Az isteni igazságra vezető kalauz remeke a hitvitázó irodalomnak és Kempis fordítása főforrása a tiszta magyar nyelvnek. Mindez a pap, a biboros munkája. De áldozott ő az egyetemes magyarság oltárán is, a bihari alispán fia nem csupán Jézus oltárára vigyáz, hanem a magyar nemzet fennmaradására is s örködött, mint ő maga mondta, „megfogyatkozott nemzete, romlott hazája“ felett is. Ezért alapította 1635-ben a nagyszombati egyetemet, amit Mária Terézia Budára hozott át s mely ma a világ egyetemeinek tudós professzorai karájában születését ünnepli. Mi lett Pázmány elgondolásából? Nagyszombat és Buda egykori német professzorait s a bécsi kamarillától előirt, felülről regulázott tankönyveit, akik s amelyek két évszázadon át elsöpörték Pázmány egyeteméről Pázmány tüneményes magyarságát s a habsburgi császári nevelést erőszakolták a nemzet ifjúságára, a XVIII. század utolsó éveiben új szellem váltotta fel. A felvilágosultság szellemében tartott előadásaiért a császár el-elmozdít egy-egy professzort s a Martinovics-összeskűvés idejében már a tanár urak előljárnak a magyar felvilágosodás előkészítésében. Még egy pár év s itt tanulnak a Felsőbüki Nagy Pálok, a Kossuthok, a Deák Ferencek. De Martinovics idejében még azt írja az egyetemi ifjúságról a nádor a királynak: „Ezeket az átkos tanokat a tanítók is, akiket szintén nem ritkán megejtett a járvány, csöpögtetik az ifjúság lelkébe... Az ugynevezett emberi jogok fogalma az a tévhit, melybe az ifjúságot beleviszik...“ Pázmány egyetemén az ifjúság az emberi jogokat kezdte beszívni s ebből nem lett nagyobb baj. A magyar embernek már akkor sem kellett Marat embermészárszéke s Robespierre nyaktilója, a francia forradalom eszméi a magyar egyetemről kikerült Deák és Kossuth nagy konzervatív szűrőjén át megfiomultak, vallási emelkedettség felsőbb sztratoszférájába kerültek s a Pázmány-egyetem száz év előtti reformifjúsága megcsinálta a jobbágyok felszabadítását, az általános választói jogot, a nemzet igazi képviselőjét, a XX. törvényekben minden bevett felekezetre a „tökéletes egyenlőséget“, a felelős miniszteriumot, nem pedig a diktatúrát, a VIII. törvényekben a közös teherviselést, az V. törvényekben a nép trónusra ültetését, a XXIX. törvényekben a bíró elmozdithatatlanságát, a XIX. törvényekben — mily szatirája a mai helyzetnek — az egyetemi oktatás és tanulás teljes szabadságát s végül, hogy a Pázmány-egyetem nagy ünnepén erről is beszéljünk, azt a sajtótörvényt, amely ugy kezdődött, hogy „gondolatait sajtó útján mindenki szabadon közölheti és szabadon terjesztheti“. Pázmány szelleme volt ez? Feleljen reá a történelem: Pázmány Péter is egykor álnevek alatt irt, a Szyl Miklós és Lethenyi István nevek alatt „gondolatait sajtó útján szabadon közölte“. S aztán, ahogy az egyetem valódi és nem talmi reformnemzedéke elvégezte a valódi és nem talmi reformmunkát s felépítette az Uj-Magyarországot, elüzve a középkort, a véres alsó terrort és mindig megmaradva az angol tempóju fejlődés útján, jött a mai világot megteremtő egyetem ciklusa. Mi, deresedő fejű magyarok, a régi nagy szelle-

met, a klasszikus szellemet szívtuk be azoknak a tanításából, akik a Szerb-utca akkor még minden pompát nélkülöző tantermeiben a nagy tanári gárdát alkották, melyből ma már talán csak az agg hegyerom, Zsögöd Benő s még néhány gigaszi alak áll töretlenül, azt a gárdát, mely egykor Scheuthauert, Lenhossékot, Wenzelt, Semmelweist, majd Kerkápolyt, Plósz Sándort, Kovács Józsefet, Szilágyi Dezsőt, Pulszky Agostont, Vécey Tamást, Fayer Lászlót, Láng Lajost, Nagy Ferencet, Concha Győzöt, Beöthy Zsoltot, Gyulai Pált, báró Eötvös Lorándot stb. stb. adta — hogy az élökről ne beszéljünk — nem az országnak, hanem a világnak. Ezeknek a munkáját folytatja a mai tanári gárda is. De ezeknek a szellemében éljen a mai magyar ifjúság is s a mai „reform“-nemzedék ne felejtse el ezeknek a nagyoknak építőmunkáját. A Pázmány-egyetem fiai kormányozták az országot száz év óta. Nem az éjszakába vitték bele, hanem a nap-sütésbe, az emberi jogokba, amiktől ma is olyan sokan félnek, pedig a világot nem lehet a fejlődés útján megállítani s a szabadság alkotmányára vigyázva kell vigyázni, külön koronaörököt kell köréje állítani, mert a nemzetnek ez is koronája, az alkotmány, amivel ál-

lunk vagy bukunk. Ennek a nemzetnek bölcsőjénél nem a drill szuronyos csendőrei álltak őrt, hanem a szabad lélek finom angyalai. A „magyar biboros Cicero“, ahogy az egyetemet alapító Pázmány Pétert nevezték, amikor felépítette a felső magyar tudományosság várát, hogy a magyar tudományos hajlandóságának szikráit kicsiholja, jószemmel nézett a messze magyar jövőbe, tudta, hogy bennünket a kardon kívül csak a betű tarthat fenn, a harc és a szellemi fensőség. Ő mondta prédikációiban, hogy a táborokban sebes, békötött fővel strázsát áll s vigyáz a rut fergetegben a fővitéz ember, a hashizlaló herék pedig nyugosznak és bátran alusznak a városokban. Ennek a Pázmány-szellemnek jegyében kell tovább élnie öreg egyetemének is. Ez az egyetem is maradjon a táborban, ha kell, sebes, békötött fővel strázsálló. De ne legyen herék nevelője. Neveljen reformifjúságot a száz év előtti mintára, ugy, ahogy Pázmány Péter egykor megírta, „triumfáljon, mintha Szent Péter kulcsa volna a kezében“, ne kösse hátra nemzete kezét s ne tartsa „tömlöcében kalodában“. Akkor a Pázmány-egyetem további századokon át a nemzet világító fáklója marad.